

Sygn. akt IV CSK 259/18

POSTANOWIENIE

Dnia 17 października 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Wojciech Katner (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marian Kocon

SSN Anna Owczarek

w sprawie z wniosku W.S.

przy uczestnictwie J.F.-S.

o podział majątku wspólnego,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 17 października 2019 r.,

skargi kasacyjnej uczestniczki postępowania

od postanowienia Sądu Okręgowego w Z.

z dnia 18 października 2017 r., sygn. akt I Ca [...],

uchyla zaskarżone postanowienie w pkt I i III (punkcie pierwszym i trzecim) oraz w pkt II (drugim) w części dotyczącej oddalenia apelacji uczestniczki w całości i przekazuje sprawę w tej części do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Z., wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

W wyniku rozpoznania apelacji wnioskodawcy W.S. i uczestniczki postępowania J.F.S. od postanowienia Sądu Rejonowego w K. z dnia 27 grudnia 2016 r. w sprawie o podział majątku wspólnego, Sąd Okręgowy w Z. postanowieniem z dnia 18 października 2017 r. uwzględnił częściowo apelację wnioskodawcy i zmienił zaskarżone postanowienie w ten sposób, że ustalił, iż w skład majątku wspólnego byłych małżonków S. wchodzi nieruchomości w postaci opisanych działek oraz samochód osobowy i środki pieniężne zgromadzone na rachunku oszczędnościowo-kredytowym uczestniczki w wysokości 7 116,99 złotych; ustalił wartość wydatków poniesionych przez wnioskodawcę z tytułu spłaconych zobowiązań na kwotę 104 524,62 złotych; określił zasądzoną od uczestniczki na rzecz wnioskodawcy spłatę na kwotę 209 481,81 złotych; określił wartość udzielonego zabezpieczenia i sumę ustanowionej hipoteki przymusowej na kwotę 209 481,81 złotych; określił wartość przedmiotu postępowania na kwotę 316 438,99 złotych. W pozostałym zakresie apelacja wnioskodawcy została oddalona oraz w całości została oddalona apelacja uczestniczki. Sąd Okręgowy ustalił, że każdy z uczestników postępowania ponosi koszty postępowania apelacyjnego związane z udziałem w sprawie.

Rozstrzygnięcie Sądu drugiej instancji zapadło po stwierdzeniu, że uczestnicy nie kwestionowali sposobu podziału majątku wspólnego przyjętego przez Sąd Rejonowy, a jedynie oponowali przeciwko ustaleniom dotyczącym zakresowi przedmiotowemu tego majątku. Na uwagę zasługiwała apelacja wnioskodawcy w zakresie zarzutów, odnoszących się do kwestionowania uznania przez Sąd Rejonowy środków pieniężnych w kwocie 191 801,59 złotych za składnik majątku podlegającego podziałowi. Wiązało się to z wadliwą, według Sądu Okręgowego oceną dowodów, a przez to naruszeniem art. 233 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Wspólny majątek uczestników został ustalony przez Sąd pierwszej instancji z włączeniem do niego kwoty 191 801,59 złotych, w sytuacji, gdy w chwili orzekania w niniejszej sprawie ten rodzaj składnika majątkowego nie istniał, nie znajdując się w posiadaniu wnioskodawcy. Powinien zatem zostać odjęty od ustalonej masy majątkowej uczestników, skoro został wydatkowany

przez wnioskodawcę w okresie poprzedzającym ustanie wspólności majątkowej na potrzeby rodziny lub uzasadnione potrzeby wnioskodawcy. Sąd ustalający skład i wartość majątku wspólnego małżonków ulegający podziałowi na podstawie art. 567 § 3 w związku z art. 684 k.p.c. czyni to po przedstawieniu stosownych dowodów, a te nie dawały podstaw do objęcia podziałem i ostatecznym rozliczeniem środków pieniężnych we wskazanej kwocie. Ustalając łączną wartość składników majątku wspólnego na kwotę 316 438,99 złotych, która przypada uczestniczce, Sąd Okręgowy obciążył ją spłatą na rzecz wnioskodawcy w kwocie 209 481,81 złotych, na którą złożyła się połowa ogólnej wartości majątku oraz połowa kwoty spłaconego przez wnioskodawcę kredytu hipotecznego.

W skardze kasacyjnej uczestniczka postępowania zarzuciła Sądowi Okręgowemu naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 45 § 1 w związku z art. 31 § 2 pkt 1 k.r.o. i art. 415 k.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie i nie zaliczenie na poczet składników majątku wspólnego wierzytelności przysługującej uczestniczce z tytułu nieuzasadnionego zbycia przez wnioskodawcę, bez wiedzy i zgody uczestniczki, zgromadzonych przez strony w trakcie trwania wspólności majątkowej małżeńskiej środków pieniężnych pochodzących z wypłaconego wnioskodawcy uposażenia, nagrody rocznej, odprawy oraz ekwiwalentu za urlop, w łącznej wysokości 191 801,59 złotych. Naruszenie przepisów postępowania dotyczy art. 567 § 3 w związku z art. 684 k.p.c. przez zaniechanie ustalenia składu i wartości majątku wspólnego małżonków podlegającego podziałowi, przez nieuwzględnienie wierzytelności przysługującej uczestniczce w podanej wcześniej wysokości, jak też wyrobów ze złota o wartości 143 914 złotych; art. 227, art. 217 § 1, art. 381 i art. 382 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez oddalenie wniosków dowodowych uczestniczki zgłoszonych w apelacji jako spóźnionych; art. 232 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez niedopuszczenie przez Sąd dowodów wskazanych przez stronę, odnośnie do zaniechania ustalenia wysokości uzyskanego zwrotu podatku przez wnioskodawcę z tytułu ulgi odsetkowej, zaniechania ustalenia historii rachunków bankowych, na które wnioskodawca dokonywał przelewów z osobistego rachunku, do którego uczestniczka nie była upoważniona, zaniechania ustalenia, czy transakcje wykonywane przez wnioskodawcę ze wskazanego rachunku bankowego odpowiadały faktycznym

potrzebom rodziny oraz uzasadnionym potrzebom wnioskodawcy, jak też zaniechania ustalenia, czy darowizna w wysokości 70 000 złotych na rzecz instytucji kościelnej nie była formą wyzbycia się majątku przez wnioskodawcę; art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez brak jednoznacznego wskazania podstawy faktycznej orzeczenia w zakresie ustalenia, że kwota 191 801, 59 złotych nie podlega podziałowi w ramach postępowania o podział majątku wspólnego ze względu na nieistnienie tego składnika w dacie ustania wspólności majątkowej uczestników; tego samego przepisu odnośnie do dowodów na ustalenie sumy darowizn otrzymanych przez uczestniczkę od rodziców, pominięcie części materiału dowodowego stanowiącego podstawę rozstrzygnięcia Sądu pierwszej instancji w opozycji do ustaleń Sądu Okręgowego, a także zaniechanie uzasadnienia rozstrzygnięcia w zakresie zarzutów naruszenia przez Sąd pierwszej instancji art. 227 w związku z art. 232, art. 236 oraz art. 217 § 1 i 2 w związku z art. 227 k.p.c. Skarżąca wniosła o uchylenie w całości zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania z zasądzeniem kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia podnosi się, że w apelacjach wniesionych przez obojga uczestników postępowania nie kwestionuje się sposobu podziału majątku wspólnego przyjętego przez Sąd pierwszej instancji, oceniając, że jest to uczynione racjonalnie i zasadnie w kontekście sytuacji życiowych uczestników jako byłych małżonków. Konstrukcja uzasadnienia postanowienia Sądu Okręgowego jest przekonująca, wywód jest spójny i odnosi się do wszystkich kwestii wskazanych w apelacji. Ze względu na dokładne omówienie przyczyn zaliczenia lub niezaliczenia poszczególnych składników majątkowych do majątku wspólnego, gdzie występują z natury rzeczy sytuacje ocenne, z którymi uczestniczka może się nie zgadzać, to co do całości rozstrzygnięcia może się wydawać, że jest ono prawidłowe.

W rzeczywistości tak jednak nie jest. Wprawdzie skarżąca nie podnosi zarzutu naruszenia art. 233 k.p.c. w zaskarżonym postanowieniu, ale zarzuty skargi kasacyjnej oparte na naruszeniu przepisów procedury cywilnej sprowadzają się

do tego. Powołany przepis ze względu na zakaz zawarty w art. 398³ § 3 k.p.c. nie powinien, co do zasady stanowić podstawy skargi kasacyjnej (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2016 r. V CSK 536/15, nie publ.), ale ustalenia faktyczne sprawy zawierają błędy, które są rażące i nie mogą pozostać w sprawie bez należytego zweryfikowania (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2004 r. IV CK 339/92, nie publ.). Chodzi w szczególności o rozliczenie kwoty 191 801,59 złotych, którą to kwotę Sąd drugiej instancji, w przeciwieństwie do postanowienia pierwszoinstancyjnego wyłączył z podziału majątku małżeńskiego, uznając jej wcześniejsze wydanie na potrzeby spłaty zobowiązań kredytowych i pożyczek prywatnych oraz dla utrzymania wnioskodawcy i syna. Na dzień dokonywania podziału majątku kwota ta w majątku wspólnym nie istniała, a jak stwierdził Sąd, jej zużycie we wskazanych okolicznościach nie wymagało zgody współmałżonka. Sąd powołał się na art. 567 § 3 w związku z art. 684 k.p.c., ustalając skład i wartość majątku wspólnego na podstawie dowodów zgromadzonych w sprawie. Dowody te nie dawały jednakże podstaw, żeby kwotę tę ujmować w składzie majątku wspólnego (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2010 r. I CSK 205/09, nie publ. i cyt. w nim postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 października 2000 r. II CKN 611/99, nie publ., uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2008 r. III CZP 68/08, OSNC 2009, nr 7-8, poz. 99).

Należy przyznać rację skarżącej uczestniczce, że w sprawie nieprawidłowo zostały zebrane dowody i nieprawidłowo dokonane ustalenia w zakresie kwestionowanej kwoty 191 801,59 złotych. Akurat w tej sprawie uzasadnienie Sądu drugiej instancji jest bardzo lapidarne, prowadząc do tego, że nieprzekonujące jest wyłączenie tej kwoty z podziału majątku. Kwestia ta wymaga przeprowadzenia dodatkowego postępowania dowodowego, a uchybienia w tym zakresie w postanowieniu Sądu należy uznać za istotne dla rozstrzygnięcia sprawy.

Uchybienia procesowe są powiązane z przepisami prawa materialnego, tj. z art. 45 § 1 w związku z art. 31 § 2 pkt 1 k.r.o. i z art. 415 k.c. przez niedostateczne zbadanie i wyjaśnienie, czy właściwe było nie zaliczenie spornej kwoty w poczet składników majątku wspólnego, skoro wydatkowanie tej kwoty

przez wnioskodawcę nie nastąpiło za zgodą skarżącej (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2012 r. III CZP 64/12, nie publ. i z dnia 10 kwietnia 2013 r. IV CSK 521/12, OSNC-ZD 2013, nr 4, poz. 83). W rażący sposób zostały naruszone przepisy dotyczące postępowania dowodowego odnośnie do sposobu i rzeczywistego wydatkowania spornej kwoty przez wnioskodawcę. W postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 2 października 2008 r. II CSK 203/08 (nie publ.) znalazła się dokładna analiza, m. in. art. 45 § 1 k.r.o., z obszernym wskazaniem ewolucji orzecznictwa w kwestii rozliczenia nakładów pochodzących z majątku wspólnego i majątków odrębnych małżonków. W postanowieniu tym rozważa się pojęcia nakładów i wydatków, którymi posługuje się powołany przepis. Za piśmiennictwem przyjmuje się, że nakłady i wydatki w rozumieniu art. 45 k.r.o. obejmują wszelkie przysporzenia na rzecz jednej masy majątkowej, dokonane z uszczerbkiem dla drugiej masy majątkowej. Należy zbadać na gruncie ustaleń faktycznych, czy podstawę rozliczeń między małżonkami w takiej sytuacji stanowić powinien art. 45 k.r.o., czy art. 415 k.c. Z kolei, we wskazanym postanowieniu Sądu Najwyższego stwierdza się zasadnie, że jeżeli środki stanowiące składnik majątku wspólnego zostały przeznaczone na własne, usprawiedliwione potrzeby związane z utrzymaniem jednego z małżonków (w sprawie chodzi także o utrzymanie syna), choćby zużycie tych składników w czasie trwania wspólności majątkowej nastąpiło bez zgody małżonka, to brak jest podstaw do konstruowania na tej podstawie odpowiedzialności między małżonkami.

Zarzuty skargi w tej podstawie i w podstawach odnoszących się do przepisów postępowania są zasadne, mimo związania SN ustaleniami faktycznymi Sądu drugiej instancji (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Pozostaje strona dowodowa, w ramach dowodów wcześniej zgłoszonych a nie przeprowadzonych lub nieanalizowanych, które to uchybienia mają również w tym zakresie charakter rażący (por. uchwała Sądu Najwyższego w składzie siedmiu sędziów - zasada prawna z dnia 31 stycznia 2008 r. III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 czerwca 2006 r. V CSK 146/06, nie publ. oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2008 r. IV CSK 404/07, nie publ. oraz z dnia 9 października 2014 r. I CSK 544/14, OSNC-ZD 2016, nr A, poz. 4).

W związku z zarzutem naruszenia zaskarżonym postanowieniem art. 382 k.p.c. należy podnieść, że w orzecznictwie panuje przekonanie, iż co do zasady przed Sądem Najwyższym nie jest skuteczne powołanie się na ten przepis. Stanowi on, że sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału [dowodowego] zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym. Przyjmuje się jednak, że w uzasadnionych sytuacjach art. 382 k.p.c. może wyjątkowo stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej. Jest tak wtedy, gdy skarżący wykaże, że sąd drugiej instancji bezpodstawnie pominął część zebranego w sprawie materiału dowodowego, orzekając wyłącznie na podstawie dowodów zgromadzonych przed sądem pierwszej instancji albo oparł swoje merytoryczne orzeczenie na własnym materiale, z pominięciem postępowania dowodowego przeprowadzonego przez sąd pierwszej instancji, a uchybienie to mogło mieć wpływ na wynik sprawy (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2019 r., nie publ.; podobnie wcześniej postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2008 r. II CSK 356/08, nie publ. wraz z bogatym cyt. tam orzecnictwem oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2016 r. V CSK 536/15, nie publ.). W rozpoznawanej sprawie ma się do czynienia z taką właśnie sytuacją i potrzebą uwzględnienia powołanego w skardze kasacyjnej naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 382 k.p.c.

Z tych względów należało na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzec jak w sentencji, uznając, że w zakresie punktu drugiego (II) zaskarżonego postanowienia należało rozstrzygnąć tylko odnośnie do apelacji uczestniczki jako skarżącej to postanowienie skargą kasacyjną. O kosztach postępowania orzeczono na podstawie art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.